

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آو ساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی

Research in Curriculum Planning

Vol 16. No 36 (continus 63)
winter 2019, Pages 108-121

پژوهش در برنامه‌ریزی درسی

سال شانزدهم، دوره دوم، شماره ۳۶ (پیاپی ۶۳)
زمستان ۱۳۹۸، صفحات ۱۰۸-۱۲۱

Investigation of the Status of critical thinking in storical Literature of reading textbooks in elementary period

Halime Mesri, Edris Islami, Kamal Afani

1 MA. In curriculum development, Islamic Azad university of Mahabad, Mahabad, Iran.

2. Assistant professor, Islamic Azad university of Mahabad, Mahabad, Iran.

3. Assistant professor, Islamic Azad university of Mahabad, Mahabad, Iran.

Abstract

The aim of this research is investigation of critical thinking position in fiction literature of reading textbooks in Elementary course. To achieve this goal, content analysis method has been used. The results show in fiction literature of reading textbooks of the first elementary grade no reference has been made to the components of critical thinking, in fiction literature of reading textbooks of the second elementary grade, the most frequent components of the art of thinking about their thinking and the correct judgment (based on the criterion), in fiction literature of reading textbooks of the third elementary grade, the most frequent components of curiosity of thought and correct judgment (based on criterion), in fiction literature of reading textbooks of the fourth elementary grade, the most frequent component of curiosity of thought, in fiction literature of reading textbooks of the fifth elementary grade, the most frequent components of defining and clarifying the problem and in fiction literature of reading textbooks of the sixth elementary grade, the most frequent components of reasoning and correct judgment (based on criterion) have been belonged.

Keywords: content analysis, critical thinking, fiction literature, reading textbooks.

بررسی جایگاه تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب‌های درسی «بخوانیم» دوره ابتدایی

حلیمه مصری، ادريس اسلامي*، کمال آفانی

^۱ کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد، مهاباد، ایران.

^۲ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد، مهاباد، ایران.

^۳ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد، مهاباد، ایران.

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی جایگاه تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتب درسی «بخوانیم» دوره ابتدایی است. برای دستیابی به این هدف، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی داستان‌های کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی در سال ۹۵ بود. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که در ادبیات داستانی بخوانیم پایه اول ابتدایی، هیچ اشاره‌ای به مؤلفه‌های تفکر انتقادی نشده است؛ در ادبیات داستانی پایه دوم مؤلفه‌های هنر اندیشیدن درباره تفکر خود و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)؛ در ادبیات داستانی پایه سوم، مؤلفه‌های کنجکاوی اندیشه و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)؛ در ادبیات داستانی پایه چهارم، مؤلفه کنجکاوی اندیشه؛ در ادبیات داستانی پایه پنجم، مؤلفه‌های تعریف و شفاف‌سازی مسئله و در ادبیات داستانی پایه ششم، مؤلفه‌های استدلال و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

واژه‌های کلیدی: ادبیات داستانی، تحلیل محتوا، تفکر

انتقادی، کتاب‌های درسی «بخوانیم» دوره ابتدایی

* نویسنده مسئول: edrisislami@yahoo.com

مقدمه

کودکان در شیوه‌های مختلف تفکر، گسترش قدرت استدلال منطقی، به کارگیری مهارت‌های تفکر انتقادی و توانایی حل مسئله به شکل موفقیت آمیز به کودکان کمک می‌کند (Glazer & Giorgis, 2005). کودکان در مواجهه با داستان می‌آموزند که چگونه لایه‌های پنهان داستان را کشف و مهارت تفسیر و استنباط را که از مهارت‌های اصلی تفکر انتقادی است، در خود پرورش دهند (Kokabi, Harri & Maktabi Fard, 2010). در واقع، داستان ابزار بنیادین معنادهی و الگوی طبیعی تفکر محسوب می‌شوند که ترکیب قدرتمندی برای سازمان‌دهی، انتقال اطلاعات و معنادهی به زندگی دارد. در زمینه رشد و توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی از طریق محتوای کتب درسی و جایگاه مؤلفه‌های تفکر انتقادی در کتب درسی پژوهش‌هایی انجام شده است؛ Puyan Fard (2015) مطالعه‌ای با هدف تحلیل محتوای کتاب‌های داستان مناسب نوجوانان گروه سنی «د» از لحاظ مهارت تفکر انتقادی انجام داده است. روش این پژوهش، تحلیل محتواست. نتایج نشان می‌دهد که مهارت‌های تفکر انتقادی در همه این داستان‌ها وجود دارد، اما فراوانی این نوع مهارت‌ها در داستان‌های خارجی بیشتر است. Kokabi, Azimi & Ghanbari (2015) پژوهشی با هدف تعیین میزان حضور مؤلفه‌های تفکر انتقادی در داستان‌های کودکان و نوجوانان از نظر مریبان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان انجام داده‌اند. روش این مطالعه، توصیفی-پیمایشی است. یافته‌ها حاکی از آن است که اگرچه بیش از ۵۰ درصد مریبان کانون بر وجود مهارت‌های تفکر انتقادی تأکید کرده‌اند؛ اما این تأکید بر همه مؤلفه‌های تفکر انتقادی صورت نگرفته و بیشتر بر مهارت‌های اطلاعات، داده‌ها، شاهد، تجربه و هدف بوده است. Ekrami & Asareh (2015) پژوهشی با هدف تحلیل محتوای کتاب درسی فارسی ششم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های تفکر انتقادی لیپمن انجام داده‌اند. روش این مطالعه، تحلیل محتواست. نتایج نشان می‌دهد

تفکر انتقادی (Critical Thinking)، در هر نظام آموزشی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. اهمیت این موضوع تا آنجاست که برخی از صاحب‌نظران اعتقاد دارند پیشرفت علمی انسان در عرصه‌های گوناگون علمی، مدیون تفکر انتقادی است و از این‌رو، برآنند که پرورش تفکر انتقادی، هدف اساسی تعلیم و تربیت است (Ghiasi, Fani, Abazari, Khajehzadeh, 2012). در این نظام آموزشی، هدف «آماده‌سازی شهروندانی آگاه و انتقادی برای مشارکت فعال در جامعه است. هدف این است که شاگردان بر مبنای نقادی‌های خود، مدرسه را اصلاح کنند به گونه‌ای که مدارس به فضاهای عمومی آزادمنشانه تبدیل شود تا نسل جوان با آگاهی از حقوق و مسئولیت‌های راستین اخلاقی، سیاسی، اقتصادی و مدنی خویش فعالیت کنند» (Karimian, Nateghi & Seifi, 2016).

تفکر انتقادی یعنی بهره‌گیری از مهارت‌ها یا راهبردهای شناختی‌ای که احتمال دستیابی به نتایج مطلوب را افزایش می‌دهد. این نوع تفکر، تفکری هدفمند و منطقی است (Halpern, 2007) و به بررسی ابعاد مختلف موضوعی گرایش دارد (Mason, 2008). در تعریفی دیگر، تفکر انتقادی توانایی تحلیل و ارزشیابی فرایندهای تفکر خود شخص خواننده شده است (Andrson-Meger, 2011).

تفکر انتقادی باید از کودکی در افراد ایجاد شود تا بتوان شهروندانی خردمند، خودآگاه، دقیق و مسئولیت‌پذیر در جامعه اطلاعاتی آماده کرد. در کنار آموزش‌های رسمی، استفاده از ادبیات به‌ویژه داستان، یکی از کارآمدترین روش‌های پرورش تفکر انتقادی است (Maktabi fard, 2010). شکل‌گیری چنین تفکری در کودکان تصادفی نیست بلکه نیازمند آموزش و ایجاد زمینه‌های لازم است (Fisher, trans. Shahri, 2011). از دید، گلیزر (Glazer) و جورجیس (Giorgis)، داستان در ارتقای مهارت‌های

از این رو، بررسی تفکر انتقادی در ادبیات داستانی دوره ابتدایی با تکیه بر معیارهای تحلیل جامعی مغفول واقع شده است. بر این اساس، مطالعه حاضر می‌کوشد این شکاف پژوهشی را برطرف کند. به عبارت دیگر، مسئله این پژوهش، بررسی و ارزیابی جایگاه مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی است. ضرورت و اهمیت این مطالعه از آن روست که به برنامه‌ریزان درسی کمک می‌کند که در محتوای ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی ارزیابی مناسبی پیدا کنند تا از این طریق، نقاط قوت و ضعف آنها مشخص شود و اگر کاستی وجود دارد، آن را برطرف کرده، در محتوای این دروس تجدیدنظر نمایند. علاوه بر این، یافته‌های این مطالعه به معلمان دوره ابتدایی کمک می‌کند تا درک درست و روشنی نسبت به رابطه ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم با تفکر انتقادی داشته باشند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی و روش آن، تحلیل محتوا (Content Analysis) است. تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی برای استنباط (Inference) تکرارپذیر (Replicable) و معتبر (Valid) از داده‌ها در مورد متن آنهاست (Krippendorff, Trans. Naibi, 2011). در تحلیل محتوا، پژوهشگر پس از گردآوری داده‌ها مشخص می‌کند که کجا باید تأکید بیشتری شود و واقعیت‌ها را تأیید کرد و میزان دقت آن نیز قابل کنترل است (Hooman, 2012). روش تحلیل محتوا درباره انواع گوناگون پیام‌های مضبوط و مکتوب به کار می‌رود و با روشی دقیق و کمی به تفسیر و ارزش‌گذاری اطلاعات موجود در پیام بر مبنای استنباط و استنتاج می‌پردازد (Bardon, Trans. Yamani Douzi Sorkhabi, 1996). تحلیل محتوای مطالعه حاضر، از دو نوع توصیفی و استنباطی است؛ در تحلیل توصیفی، تنها به توصیف وضعیت تفکر انتقادی در بخش داستانی کتب بخوانیم

که در کتاب فارسی پایه ششم ابتدایی بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه پرسش‌گری (۲۰٪) و کم‌ترین فراوانی مربوط به مؤلفه صراحت داشتن (۶٪) است و همچنین از مجموع کل واحدهای دارای مؤلفه تفکر انتقادی در کتاب فارسی پایه ششم ابتدایی ۶۰۱ واحد متن و فعالیت و تصویر است که ۲۶۵ واحد آن یعنی (۴۴٪) دارای مؤلفه‌های تفکر انتقادی است. & Farzanfar & Ajam (2016) مطالعه‌ای با هدف ارائه و تحلیل داستان‌های ادبیات کودک برای برنامه فلسفه برای کودکان که ناظر به جهت‌گیری پرورش تفکر انتقادی است، انجام داده‌اند. روش این پژوهش نیز تحلیل محتواست. یافته‌ها حاکی از آن است که داستان می‌تواند برای پرورش تفکر انتقادی به‌عنوان یکی از اهداف آموزش فلسفه برای کودکان و نوجوانان مفید و اثرگذار باشد. & Yari Dehnavi Ahmadipurani (2019) در پژوهشی با هدف ارزشیابی امکان آموزش تفکر انتقادی در بخش بخوان و بیندیش کتب فارسی دوره ابتدایی و با تکیه بر روش تحلیل محتوا نشان می‌دهند که محتوای این بخش، از جهت قالب، درون‌مایه و قدرت تخیل، ظرفیت طرح پرسش‌های کلی برای پرورش تفکر انتقادی دانش‌آموزان را دارد.

با تأمل در باب پژوهش‌های بالا می‌توان گفت همگی بر ضرورت و اهمیت پژوهش تفکر انتقادی در دوره ابتدایی اذعان داشته‌اند اما این پژوهش‌ها صرفاً با تکیه بر دو یا چند مهارت تفکر انتقادی، به تحلیل این کتب پرداخته‌اند که بیانگر محدودیت معیار تحلیل در آنهاست. هرچند بعضی از آنها به بررسی جایگاه تفکر انتقادی در کتب درسی فارسی دوره ابتدایی و ادبیات داستانی توجه داشته‌اند اما یا مربوط به محتوای داستان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و چند داستان کلاسیک داخلی یا خارجی بوده تا محتوای داستانی دوره ابتدایی یا یکی از مقاطع تحصیلی را مورد توجه قرار داده‌اند نه همه پایه‌های تحصیلی آن‌هم بر اساس معیار محدودی چون ظرفیت طرح پرسش‌های انتقادی.

$Po = 0/83$ (درصد توافق مشاهده شده)

$\pi = 0/73$ (ضریب قابلیت اعتماد)

$$\pi = \frac{0/83 - 0/35}{1 - 0/35} = 0/73$$

بنابراین، پایایی یا ضریب قابلیت اعتماد این پژوهش، ۰/۷۳ است که بر اساس اصول علمی، چون بیش از ۰/۷۰ است، پایایی آن قابل قبول است. شیوه اجرا و تجزیه و تحلیل اطلاعات: پس از تهیه چکلیست مقولات تفکر انتقادی، پژوهشگر به تحلیل محتوای داستان‌های بخوانیم دوره ابتدایی پرداخته است. زمینه تحلیل، متن نوشتاری است و واحد ثبت نیز جمله (اخباری و استفهامی) و مضمون است به این معنا که جملات و مضامین یا پیام‌های آنها بر اساس مقولات یازده‌گانه موجود در چکلیست کدگذاری شده‌اند. در فرایند کدگذاری، در زیر هر جمله یا مضمونی که مربوط به یکی از این مقولات باشند، کد عددی یکی از اعداد یازده‌گانه داده شده، در مقوله مربوط به خود طبقه‌بندی شده‌اند.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش‌های آمار توصیفی تعیین فراوانی و درصدگیری استفاده شده است. بر این اساس، میزان تکرار هر مؤلفه در جملات محاسبه می‌شود سپس بر مبنای درصدگیری، درصد هر مؤلفه به نسبت مجموع مؤلفه‌ها به دست می‌آید. سرانجام، برای ارائه عینی داده‌ها، از جدول‌های فراوانی و درصد بهره گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش

اولین سؤال فرعی مطالعه حاضر این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم اول ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ جدول ۱، میزان توجه ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم پایه اول دوره ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را نشان می‌دهد.

پرداخته می‌شود و در تحلیل استنباطی، از توصیف وضعیت موجود فراتر رفته، به استنباط و تفسیر داده‌ها از حیث ارتباط آنها با فرایند یادگیری خواهیم پرداخت.

جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی داستان‌های کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی است که توسط گروه مؤلفان تألیف و توسط اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی وزارت آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفته است. از این رو، تنها آن دسته از دروس بخوانیم را که حاوی داستان هستند، به‌عنوان جامعه آماری در نظر گرفته می‌شوند. همچنین، در این مطالعه، نمونه با جامعه پژوهش برابر است.

در این پژوهش برای بررسی و تحلیل محتوای داستان‌های کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به مهارت‌های تفکر انتقادی از سیاهه تحلیل محتوای برگرفته از پژوهش Giasi, Fani, & Khajehzade (2012) بهره گرفته می‌شود که حاوی یازده مؤلفه است. این مؤلفه‌ها عبارت‌اند از: ۱. کنجکاوی اندیشه ۲. گستردگی فکر ۳. تعریف و شفاف‌سازی مسئله ۴. بررسی دقیق افکار و عقاید ۵. شک‌گرایی معقول ۶. پذیرفتن احتمالات نوین ۷. استدلال کردن ۸. تجزیه و تحلیل ۹. ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات ۱۰. هنر اندیشیدن درباره تفکر خود ۱۱. قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک).

مطالعه حاضر از روایی صوری تأیید شده پژوهش (Giasi, Fani, Abazari, & Khajehzade (2012) و برای سنجش پایایی یا ضریب قابلیت اعتماد، از فرمول William Scott استفاده کرده است. برای محاسبه آن، ابتدا ۲۰ درصد از محتوای کدگذاری شده به‌عنوان نمونه انتخاب و مورد کدگذاری مجدد توسط کدگذار دیگری قرار گرفت. در گام بعد، درصد توافق مورد انتظار و توافق مشاهده شده به دست آمد و در پایان، بر اساس فرمول اسکات، درصد پایایی این پژوهش محاسبه شد.

$$\pi = \frac{po-pe}{1-pe}$$

(فرمول اسکات) $Pe = 0/35$ (درصد توافق مورد انتظار)

جدول ۱. فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب بخوانیم پایه اول دوره ابتدایی

مؤلفه‌های تفکر انتقادی	فراوانی	درصد
۱. کنجکاوی اندیشه	.	.
۲. گستردگی فکر	.	.
۳. تعریف و شفاف‌سازی مسئله	.	.
۴. بررسی دقیق افکار و عقاید	.	.
۵. شک‌گرایی معقول	.	.
۶. پذیرفتن احتمالات نوین	.	.
۷. استدلال کردن	.	.
۸. تجزیه و تحلیل	.	.
۹. ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات	.	.
۱۰. هنر اندیشیدن درباره تفکر خود	.	.
۱۱. قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)	.	.
مجموع	.	.

دومین سؤال فرعی این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم دوم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ جدول ۲، میزان توجه ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم دوم ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را نشان می‌دهد.

همان‌طور که نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه اول ابتدایی، هیچ اشاره‌ای به مؤلفه‌های تفکر انتقادی نشده است.

جدول ۲. فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه دوم دوره ابتدایی

مؤلفه‌های تفکر انتقادی	فراوانی	درصد
۱. کنجکاوی اندیشه	۲	٪۱۶/۶۶
۲. گستردگی فکر	.	.
۳. تعریف و شفاف‌سازی مسئله	.	.
۴. بررسی دقیق افکار و عقاید	.	.
۵. شک‌گرایی معقول	.	.
۶. پذیرفتن احتمالات نوین	۱	٪۸/۳۳
۷. استدلال کردن	.	.
۸. تجزیه و تحلیل	۲	٪۱۶/۶۶
۹. ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات	۱	٪۸/۳۳
۱۰. هنر اندیشیدن درباره تفکر خود	۳	٪۲۵
۱۱. قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)	۳	٪۲۵
مجموع	۱۲	٪۱۰۰

فکر، تفکر و شفاف‌سازی مسئله، بررسی دقیق افکار و عقاید، شک‌گرایی معقول و استدلال کردن نشده است. سومین سؤال فرعی این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم سوم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ جدول ۳، میزان توجه ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه سوم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را نشان می‌دهد.

همان‌طور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم دوم ابتدایی مجموعاً ۱۲ مورد مربوط به تفکر انتقادی مشاهده می‌شود که از این تعداد، بیشترین توجه به مؤلفه‌های هنر اندیشیدن درباره تفکر خود و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) در محتوای کتب درسی با فراوانی ۳ (۲۵٪) بوده است و به مؤلفه‌های گستردگی

جدول ۳. فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه سوم دوره ابتدایی

مؤلفه‌های تفکر انتقادی	فراوانی	درصد
۱. کنجکاو و اندیشه	۳	۲۱/۴۲٪
۲. گستردگی فکر	۲	۱۴/۲۸٪
۳. تعریف و شفاف‌سازی مسئله	۰	۰
۴. بررسی دقیق افکار و عقاید	۰	۰
۵. شک‌گرایی معقول	۱	۷/۱۴٪
۶. پذیرفتن احتمالات نوین	۲	۱۴/۲۸٪
۷. استدلال کردن	۱	۷/۱۴٪
۸. تجزیه و تحلیل	۱	۷/۱۴٪
۹. ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات	۰	۰
۱۰. هنر اندیشیدن درباره تفکر خود	۱	۷/۱۴٪
۱۱. قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)	۳	۲۱/۴۲٪
مجموع	۱۴	۱۰۰٪

افکار و عقاید و ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات اشاره‌ای نشده است. چهارمین سؤال فرعی این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم چهارم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ جدول ۴، میزان توجه ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه چهارم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را نشان می‌دهد.

همان‌طور که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی بخوانیم پایه سوم دوره ابتدایی جمعاً ۱۴ مورد مربوط به مؤلفه‌های تفکر انتقادی وجود دارد که از این تعداد، مؤلفه‌های کنجکاو و اندیشه و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) با فراوانی ۳ (۲۱/۴۲٪) کانون توجه واقع شده‌اند. به مؤلفه‌های تعریف و شفاف‌سازی مسئله، بررسی دقیق

جدول ۴. فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه چهارم دوره ابتدایی

مؤلفه‌های تفکر انتقادی	فراوانی	درصد
۱. کنجکاوی اندیشه	۳	٪۲۷/۲۷
۲. گسترده‌نگی فکر	۱	٪۹/۰۹
۳. تعریف و شفاف‌سازی مسئله	۱	٪۹/۰۹
۴. بررسی دقیق افکار و عقاید	۲	٪۱۸/۱۸
۵. شک‌گرایی معقول	۰	۰
۶. پذیرفتن احتمالات نوین	۰	۰
۷. استدلال کردن	۲	٪۱۸/۱۸
۸. تجزیه و تحلیل	۰	۰
۹. ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات	۱	٪۹/۰۹
۱۰. هنر اندیشیدن درباره تفکر خود	۰	۰
۱۱. قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)	۱	٪۹/۰۹
مجموع	۱۱	٪۱۰۰

پنجمین سؤال فرعی این است که ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پنجم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته است؟ جدول ۵، میزان توجه ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه پنجم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را نشان می‌دهد.

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه چهارم دوره ابتدایی جمعاً ۱۱ مورد مربوط به تفکر انتقادی یافت شده که از این تعداد، بیشترین فراوانی مختص مؤلفه کنجکاوی اندیشه با آمار ۳ (٪۲۷/۲۷) است و به مؤلفه‌های شک‌گرایی معقول، پذیرفتن احتمالات نوین، تجزیه و تحلیل و هنر اندیشیدن درباره تفکر خود اشاره‌ای نشده است.

جدول ۵. فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب بخوانیم پایه پنجم دوره ابتدایی

مؤلفه‌های تفکر انتقادی	فراوانی	درصد
۱. کنجکاوی اندیشه	۱	٪۹/۰۹
۲. گسترده‌نگی فکر	۱	٪۹/۰۹
۳. تعریف و شفاف‌سازی مسئله	۳	٪۲۷/۲۷
۴. بررسی دقیق افکار و عقاید	۰	۰
۵. شک‌گرایی معقول	۰	۰
۶. پذیرفتن احتمالات نوین	۰	۰
۷. استدلال کردن	۱	٪۹/۰۹
۸. تجزیه و تحلیل	۱	٪۹/۰۹
۹. ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات	۰	۰
۱۰. هنر اندیشیدن درباره تفکر خود	۲	٪۱۸/۱۸
۱۱. قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)	۲	٪۱۸/۱۸
مجموع	۱۱	٪۱۰۰

ششمین سؤال فرعی این است که ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم ششم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته است؟ جدول ۶، میزان توجه ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه ششم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را نشان می‌دهد.

جدول ۵، نشان می‌دهد که در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه پنجم دوره ابتدایی جمعاً ۱۱ مورد مربوط به تفکر انتقادی وجود دارد که از این تعداد، بیشترین فراوانی به مؤلفه تعریف و شفاف‌سازی مسئله با آمار ۳ (۲۷/۲۷٪) است و به مؤلفه‌های بررسی دقیق افکار و عقاید، شک‌گرایی معقول، پذیرفتن احتمالات نوین و ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات اشاره‌ای نشده است.

جدول ۶. فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه ششم دوره ابتدایی

مؤلفه‌های تفکر انتقادی	فراوانی	درصد
۱. کنجکاوی اندیشه	۱	٪۱۰
۲. گستردگی فکر	۱	٪۱۰
۳. تعریف و شفاف‌سازی مسئله	۰	۰
۴. بررسی دقیق افکار و عقاید	۱	٪۱۰
۵. شک‌گرایی معقول	۰	۰
۶. پذیرفتن احتمالات نوین	۰	۰
۷. استدلال کردن	۳	٪۳۰
۸. تجزیه و تحلیل	۰	۰
۹. ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات	۱	٪۱۰
۱۰. هنر اندیشیدن درباره تفکر خود	۰	۰
۱۱. قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک)	۳	٪۳۰
مجموع	۱۰	٪۱۰۰

احتمالات نوین، تجزیه و تحلیل و هنر اندیشیدن درباره تفکر خود اشاره‌ای نشده است. پرسش اصلی این است که در ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی توجه شده است؟ جدول ۷ میزان توجه ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را نشان می‌دهد.

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه ششم دوره ابتدایی جمعاً ۱۰ مورد مربوط به تفکر انتقادی است که از این تعداد، بیشترین توجه به مؤلفه‌های استدلال کردن و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) با فراوانی ۳ (۳۰٪) شکل گرفته است و به مؤلفه‌های تعریف و شفاف‌سازی مسئله، شک‌گرایی معقول، پذیرفتن

جدول ۷. میزان توجه ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی

پایه تحصیلی	فراوانی	درصد
اول دبستان	۰	۰/۰
دوم دبستان	۱۲	۲۰/۶۸٪
سوم دبستان	۱۴	۲۴/۱۳٪
چهارم دبستان	۱۱	۱۸/۹۶٪
پنجم دبستان	۱۱	۱۸/۹۶٪
ششم دبستان	۱۰	۱۷/۲۴٪
مجموع	۵۸	۱۰۰٪

همان‌طور که نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم دوره ابتدایی جمعاً ۵۸ مورد مربوط به تفکر انتقادی بوده است که از این تعداد، بیشترین توجه به مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه سوم دوره ابتدایی با فراوانی ۱۴ (۲۴/۱۳٪) بوده است و در کتاب بخوانیم پایه اول دبستان، هیچ‌گونه اشاره‌ای مؤلفه‌های تفکر انتقادی نکرده است.

بحث و نتیجه‌گیری

بحث و تفسیر پرسش اول

اولین پرسش فرعی مطالعه حاضر این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه اول ابتدایی چه اندازه به مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی توجه شده است؟ نتایج حاکی از آن است که در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی بخوانیم پایه اول ابتدایی، هیچ اشاره‌ای به مؤلفه‌های تفکر انتقادی نشده است.

یافته‌های این سؤال با نتایج پژوهشی هیچ مطالعه‌ای قابل انطباق نیست اگرچه می‌توان اشاره کرد که پژوهش Ghasemian (2009) بیانگر آن است که در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی توجه کمی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی شده است.

ماهیت تربیت با توجه به مفهوم صحیح آن، هدایت جنبه‌های مختلف فرد، رشد قوه قضاوت صحیح یا تجدیدنظر در تجربیات در دوره‌های مختلف رشد مانند

کودکی، دوره قبل از دبستان، ابتدایی و متوسطه است. با توجه به این تعریف، رسالت مدرسه و معلم نمی‌تواند تنها انتقال معلومات از طریق سخنرانی یا به‌وسیله کتاب باشد بلکه هدف اصلی آن، تربیت و آموزش افرادی است که بتوانند تفکر کنند و نقادانه آراء دیگران را مورد تحلیل قرار دهند. از آنجاکه در پایه اول ابتدایی به‌ویژه در درس بخوانیم، هدف، بیشتر آموختن واحدهای زبانی (واج، تکواژ، واژه، گروه، جمله و جمله مستقل) است و محتوای ادبیات داستانی در این پایه کم است، بنابراین، نمی‌توان شواهدی برای مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی این پایه پیدا کرد. البته، این سخن بدان معنا نیست که محتوای غیرداستانی این کتاب یا سایر کتب درسی پایه اول نمی‌توانند مهارت‌های مربوط به تفکر انتقادی را پرورش دهند. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود طراحان و مؤلفان کتب درسی این پایه تحصیلی به‌ویژه در ادبیات داستانی بخوانیم، به مهارت‌های تفکر انتقادی توجه کرده، آنها را در محتوای این درس بگنجانند. البته، طراحان و مؤلفان در گنجاندن این مهارت‌ها باید به سازمان روانی کودکان این سن توجه کنند و بر مهارت‌هایی تأکید داشته باشند که متناسب دوره رشد آنها باشد.

بحث و تفسیر پرسش دوم

دومین پرسش فرعی این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم دوم ابتدایی چه میزان به

قضاوت صحیح و اخلاقی داشته باشند (Khakpour & Mehrafrid, 2012). بر این اساس، می‌توان گفت، طراحی محتوای ادبیات داستانی بخوانیم پایه دوم ابتدایی با رشد شناختی کودکان این پایه تناسب دارد و گنجاندن محتوای داستانی محرک قضاوت آنها می‌تواند به رشد و توسعه این قوه کمک کند. در مقابل، ادبیات داستانی بخوانیم پایه دوم به مهارت‌هایی نیز توجه نکرده است که خود بیانگر محدودیت این محتواست. از این‌رو، به برنامه‌ریزان درسی پیشنهاد می‌شود متناسب با رشد شناختی کودکان این دوره، محتوای داستانی را به‌گونه‌ای غنا بخشیده که در آن، به مهارت‌های مهمی چون تعریف و شفاف‌سازی مسئله، استدلال و ... توجه شود.

بحث و تفسیر پرسش سوم

سومین پرسش فرعی این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم سوم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ نتایج بیانگر آن است که در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی بخوانیم پایه سوم دوره ابتدایی جمعاً ۱۴ مورد مربوط به مؤلفه‌های تفکر انتقادی است که از این تعداد، بیشترین توجه به مؤلفه‌های کنجکاوی اندیشه و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) با فراوانی ۳ (۲۱/۴۲٪) شکل گرفته است. در مقابل، به مؤلفه‌های تعریف و شفاف‌سازی مسئله، بررسی دقیق افکار و عقاید و ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات اشاره‌ای نشده است.

یافته‌های این سؤال با نتایج پژوهشی هیچ مطالعه‌ای قابل انطباق نیست اگرچه می‌توان اشاره کرد که پژوهش Ghasemian (2009) بیانگر آن است که در کتب درسی دوره ابتدایی توجه کمی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی شده است.

ادبیات داستانی بخوانیم پایه سوم ابتدایی علاوه بر مهارت قضاوت صحیح، به مهارت کنجکاوی اندیشه، بیشترین توجه را داشته است. کنجکاوی اندیشه، بیانگر آن است کودک در مواجهه با عقاید و نظرات دیگران به

مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ نتایج نشان داد که در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم دوم ابتدایی مجموعاً ۱۲ مورد مربوط به تفکر انتقادی است که از این تعداد، بیشترین توجه به مؤلفه‌های هنر اندیشیدن درباره تفکر خود و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) در محتوای کتب درسی با فراوانی ۳ (۲۵٪) شکل گرفته است و اشاره‌ای به مؤلفه‌های گستردگی فکر، تفکر و شفاف‌سازی مسئله، بررسی دقیق افکار و عقاید، شک‌گرایی معقول و استدلال کردن نشده است.

یافته‌های این سؤال با نتایج پژوهشی هیچ مطالعه‌ای قابل انطباق نیست اگرچه می‌توان اشاره کرد که پژوهش Ghasemian (2009) بیانگر آن است که در کتب درسی دوره ابتدایی توجه کمی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی شده است.

با تأمل در باب یافته‌های این سؤال می‌توان گفت در ادبیات داستانی بخوانیم پایه دوم ابتدایی، به دو مهارت هنر اندیشیدن درباره تفکر خود و قضاوت صحیح بیشترین توجه شده است. مهارت هنر اندیشیدن درباره تفکر خود، بیانگر تقویت فراشناخت در دانش‌آموزان است. بر اساس این مهارت، دانش‌آموزان این پایه تحصیلی تشویق می‌شوند تنها به نقد و بررسی نظرات دیگران اکتفا نکنند و با اندیشیدن درباره تفکر خود سعی کنند آن را بهتر و به‌طور قابل توجیه‌تر بیان نمایند (Paul & Elder, 2000, quote by Maleki & Habibipour, 2007). علاوه بر این، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تفکر انتقادی، قضاوت صحیح است که اغلب صاحب‌نظران بر آن توافق دارند. قضاوت صحیح، قضاوتی است که در آن از تعجیل در قضاوت خودداری می‌شود، بی‌طرفانه است و مبتنی بر ملاک است. اینکه ادبیات داستانی پایه دوم ابتدایی به قوه قضاوت دانش‌آموزان توجه کرده است، با دیدگاه پیازه در باب رشد قضاوت کودکان منطبق است. پیازه بر آن است که کودکان یک سال پس از مدرسه می‌توانند در باب موضوعات مختلفی

متناسب با رشد شناختی دانش‌آموزان نیز نیست به این معنا که انتظار می‌رفت متناسب با رشد شناختی دانش‌آموزان، مؤلفه‌های تفکر انتقادی ارائه شود درحالی‌که قضیه برعکس است؛ در ادبیات داستانی بخوانیم پایه سوم شاهد ۱۲ مؤلفه‌های تفکر انتقادی هستیم درحالی‌که در ادبیات داستانی بخوانیم پایه چهارم، شاهد ۱۱ مؤلفه. ۲. برخورد با موقعیت مبهم و شک درباره مسائل، نخستین گام برای پژوهش است. این مهارت مانند بسیاری از مهارت‌های اساسی باید در دوره ابتدایی رشد کند. باوجوداین، متأسفانه در ادبیات داستانی بخوانیم چهارم ابتدایی هیچ اشاره‌ای به محتوایی که شک‌برانگیز باشد، نشده است. این نتیجه بیانگر آن است که محتوای ادبیات داستانی این پایه بیشتر ماهیت تلقینی دارد. ۳. موضوع تأمل‌برانگیز این است که مهارت هنر اندیشیدن درباره تفکر خود در ادبیات داستانی بخوانیم دوم ابتدایی، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است درحالی‌که در ادبیات داستانی بخوانیم چهارم ابتدایی هیچ توجهی به آن نشده است. این نکته بیانگر آن است از حیث نوع مهارت نیز تناسب با دوره رشد کودکان رعایت نشده است؛ دانش‌آموزی که وارد پایه چهارم می‌شود، به قابلیت‌های شناختی بیشتری دست پیدا کرده، می‌تواند در باب اندیشه‌های خود منسجم‌تر بیندیشد. بر اساس چالش‌های بالا، به برنامه‌ریزان و مؤلفان درسی پیشنهاد می‌شود در تدوین محتوای داستان بخوانیم پایه چهارم ابتدایی به اصل تناسب سازی سازمان‌دهی محتوا با سازمان‌دهی روانی کودکان از لحاظ توزیع کمی و کیفی مهارت‌های تفکر انتقادی توجه شود.

بحث و تفسیر پرسش پنجم

پرسش پنجم این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پنجم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ نتایج نشان داد که در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم

طرح سؤال‌های جالب می‌پردازد و سعی در دانستن چیزهای جدیدی دارد و با طرح سؤالات روشن‌کننده و چالش‌برانگیز به جستجو و تحقیق می‌پردازد. بر این اساس، ادبیات داستانی این پایه تحصیلی بر پژوهش و کدوکاو تأکید دارد. کاوش در باب حل مسائل اخلاقی، اجتماعی و معناشناختی می‌تواند اهمیت پیدا کند.

از آنجاکه ادبیات داستانی بخوانیم پایه سوم نسبت به ادبیات داستانی بخوانیم پایه دوم بیشتر به مهارت‌های تفکر انتقادی توجه کرده است، می‌توان گفت، از حیث سازمان‌دهی محتوا، میان محتوای ادبیات داستانی بخوانیم پایه دوم و سازمان‌دهی روانی کودکان این پایه تحصیلی تناسب رعایت شده است به این معنا که با افزایش سن تقویمی و رشد دانش‌آموزان، در محتوای ادبیات داستانی بخوانیم پایه سوم، مضامین مربوط به مهارت‌های تفکر انتقادی، بیشتر گنجانده شده است.

بحث و تفسیر پرسش چهارم

چهارمین پرسش فرعی این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم چهارم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ نتایج حاکی از آن است که در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه چهارم دوره ابتدایی جمعاً ۱۱ مورد مربوط به تفکر انتقادی است که از این تعداد، بیشترین فراوانی به مؤلفه کنجکاوی اندیشه با آماره ۳ (۰.۲۷/۲۷٪) تعلق دارد. در مقابل، به مؤلفه‌های شک‌گرایی معقول، پذیرفتن احتمالات نوین، تجزیه و تحلیل و هنر اندیشیدن درباره تفکر خود اشاره‌ای نشده است.

یافته‌های این سؤال با نتایج پژوهشی هیچ مطالعه‌ای قابل انطباق نیست اگرچه می‌توان اشاره کرد که پژوهش Ghasemian (2009) بیانگر آن است که در کتب درسی دوره ابتدایی توجه کمی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی شده است.

با تأمل در باب یافته‌های این سؤال چند نکته قابل بیان است: ۱. عرضه مؤلفه‌های تفکر انتقادی

تعریف و شفاف‌سازی مسئله بیشترین توجه را داشته است. این مهارت شامل تشخیص دیدگاه‌های اصلی و تشخیص اطلاعات مربوط به یک مسئله است. تفکر انتقادی در فضای مبهم محقق نمی‌شود و ضروری است که ابعاد مختلف یک مسئله به صورت واضح و شفاف بیان شود. Nidler (2003) معتقد است این مهارت شامل تشخیص دیدگاه‌های اصلی یا مسئله، مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌ها، تشخیص اطلاعات مربوط به یک مسئله و تنظیم سؤال‌های مناسب است (quote by Ghiasi, Fani, Abazari & Khajehzadeh, 2012). پژوهش حاضر بر آن است گرچه توجه محتوای داستانی این پایه به این مهارت ارزشمند است، اما خیلی دیر این مهارت در محتوای داستانی گنجانده شده است. از آنجاکه مهارت تعریف و شفاف‌سازی مسئله، جزء گام‌های اولیه فرایند اندیشه‌ورزی و تفکر است، انتظار معقول آن است که در ادبیات داستانی پایه‌های قبلی به این مهارت توجه می‌شد. از این رو، پیشنهاد آن است که در محتوای داستانی سال‌های قبل با گنجاندن این مهارت در آنها بازنگری جدی انجام پذیرد.

بحث و تفسیر پرسش ششم

ششمین پرسش فرعی مطالعه حاضر این است که در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم ششم ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی پرداخته شده است؟ نتایج بیانگر آن است در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه ششم دوره ابتدایی جمعاً ۱۰ مورد مربوط به تفکر انتقادی است که از این تعداد، بیشترین توجه به مؤلفه‌های استدلال کردن و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) با فراوانی ۳ (۳۰٪) شکل گرفته است. در مقابل، به مؤلفه‌های تعریف و شفاف‌سازی مسئله، شک‌گرایی معقول، پذیرفتن احتمالات نوین، تجزیه و تحلیل و هنر اندیشیدن درباره تفکر خود اشاره‌ای نشده است.

پایه پنجم دوره ابتدایی جمعاً ۱۱ مورد مربوط به تفکر انتقادی است که از این تعداد، بیشترین فراوانی به مؤلفه تعریف و شفاف‌سازی مسئله با آماره ۳ (۲۷٪) تعلق دارد. در مقابل، به مؤلفه‌های بررسی دقیق افکار و عقاید، شک‌گرایی معقول، پذیرفتن احتمالات نوین و ارزیابی مدارک، شواهد و اظهارات اشاره‌ای نشده است.

یافته‌های این سؤال با نتایج پژوهش Hashemi (2006) همسو است به این لحاظ که مطالعه هاشمی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های تفکر انتقادی بیشتر در کتاب درسی علوم تجربی حضور دارد و همچنین، نتایج مطالعه حاضر، بیانگر آن است که ادبیات داستانی کتاب بخوانیم پنجم ابتدایی، توجه مناسبی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی نشان نمی‌دهد. همچنین، یافته‌های این سؤال از آن حیث که در کتب درسی دوره ابتدایی توجه کمی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی شده است، با مطالعه Ghasemian (2009) نیز همسو است.

با توجه به نتایج بالا، بی‌توجهی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی پایه پنجم ابتدایی نیز وجود دارد، آن‌هم در مقطعی که دانش‌آموزان به مرحله عملیات صوری رسیده‌اند. انفجار دانش و داده‌ها همراه با رشد فناوری ارتباطات، حفظ و بازیابی داده‌ها را افزایش داده است و در نتیجه، حافظه محوری، اولویت پیدا کرده است. در این شرایط، یادگیری با استفاده از مهارت‌های سطح بالای تفکر چون مهارت تفکر انتقادی، ضرورت می‌یابد به طوری که می‌توان گفت آموزش این مهارت، از عناصر مهم اصلاح آموزش و پرورش به شمار می‌رود و لازمه این امر، قبل از هر چیز آن است که در نگرش‌ها و عادات ذهنی یادگیرنده تغییراتی پدید آید که یکی از شرایط این اصلاح، تزریق مناسب و مطلوب مؤلفه‌های تفکر انتقادی به محتوای کتب درسی دوره ابتدایی است. اگرچه در ادبیات داستانی بخوانیم پایه پنجم ابتدایی به طور کل با فراوانی ۱۱ نسبت به مهارت‌های تفکر انتقادی کم توجهی شده است، اما تحلیل نشان می‌دهد برای نخستین بار محتوای داستانی این دوره به مهارت

مستقیم باشد به این معنا که ذهن کودک از یک مقدمه به مقدمه دیگر سیر می‌کند و نتیجه می‌گیرد. بر این اساس، انتظار می‌رفت برنامه‌ریزان درسی در این نوع سطح از استدلال، این مهارت را در ادبیات داستانی بخوانیم پایه‌های قبلی ارائه می‌دادند.

بحث و تفسیر پرسش اصلی

پرسش اصلی مطالعه حاضر این است که در ادبیات داستانی کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی چه میزان به مؤلفه‌های تفکر انتقادی توجه شده است؟ نتایج نشان داد که در کل متن نوشتاری ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم دوره ابتدایی جمعاً ۵۸ مورد مربوط به تفکر انتقادی است که از این تعداد، بیشترین توجه به مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب درسی بخوانیم پایه سوم دوره ابتدایی با فراوانی ۱۴ (۱۳/۲۴٪) بوده است. در مقابل، کتاب بخوانیم پایه اول دبستان، هیچ‌گونه اشاره‌ای مؤلفه‌های تفکر انتقادی نکرده است.

یافته‌های مربوط به این سؤال با نتایج پژوهشی هیچ مطالعه‌ای قابل انطباق نیست و در هیچ مطالعه‌ای به آن اشاره نشده است که این امر خود بیانگر نوآوری آن است. با تأمل در باب نتایج این سؤال می‌توان گفت که توزیع ۵۸ بار مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتب بخوانیم دوره ابتدایی، بنا به بنیادی بودن آموزش در این دوره، مناسب نیست. از دید این مطالعه، دلیل اصلی آن را می‌توان به متخصصان حوزه برنامه درسی و مؤلفان کتب درسی نسبت داد. در راستای پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان هم مسئولان آموزشی و هم مواد درسی مؤثر خواهند بود. این امر یکی از هدف‌هایی است که به یک ماده درسی به‌تنهایی مانند ادبیات مربوط نمی‌شود بلکه آموزش هر درسی با این هدف ارتباط دارد و محتوا باید از وسعت لازم برخوردار باشد؛ یعنی مفاهیم، مهارت‌ها و نگرش‌ها طوری انتخاب شوند که با اهداف اساسی سنخیت داشته باشد. از این‌رو،

یافته‌های این سؤال با نتایج پژوهش Ekrami (2015) همسو نیست به این معنا که اکرامی نشان می‌دهد که در کتاب فارسی ششم ابتدایی به مؤلفه پرسشگری بیشترین توجه شده است در حالی که در مطالعه حاضر، به مؤلفه‌های استدلال کردن و قضاوت صحیح (مبتنی بر ملاک) و همچنین، اکرامی نشان می‌دهد که در کتاب فارسی ششم ابتدایی، کمترین فراوانی به مؤلفه صراحت داشتن تعلق دارد در حالی که در مطالعه حاضر، مؤلفه‌های تعریف و شفاف‌سازی مسئله، شک‌گرایی معقول، پذیرفتن احتمالات نوین، تجزیه و تحلیل و هنر اندیشیدن درباره تفکر خود.

با توجه به یافته‌های این سؤال می‌توان استنباط کرد که به مؤلفه‌های تفکر انتقادی در ادبیات داستانی کتاب بخوانیم پایه ششم ابتدایی، بسیار کم اشاره شده است. علاوه بر این، در کنار ادبیات داستانی بخوانیم پایه اول دوره ابتدایی، ادبیات این پایه کمترین توجه را به مؤلفه‌های تفکر انتقادی داشته است. همچنین، عرضه مؤلفه‌های تفکر انتقادی متناسب با رشد شناختی دانش‌آموزان نیز نیست به این معنا که انتظار می‌رفت متناسب با رشد شناختی دانش‌آموزان، مؤلفه‌های تفکر انتقادی ارائه شود در حالی که قضیه برعکس است؛ در ادبیات داستانی بخوانیم پایه ششم شاهد ۱۰ مؤلفه‌های تفکر انتقادی هستیم در حالی که در ادبیات داستانی بخوانیم سایر پایه‌ها، بیشتر.

با وجود این، برای نخستین بار، در ادبیات داستانی این دوره به مهارت استدلال بیشترین توجه شده است که این موضوع بیانگر تناسب محتوای داستانی این پایه تحصیلی با تفکر صوری و انتزاعی دانش‌آموزان از حیث توجه به مهارت استدلال است. پژوهش حاضر بر آن است گرچه توجه محتوای داستانی این پایه به این مهارت ارزشمند است، اما خیلی دیر این مهارت در محتوای داستانی گنجانده شده است. کودکان در سال‌های قبل نیز توانایی ارائه استدلال دارند. ماهیت استدلال در پایه‌های قبل می‌تواند کوتاه و به‌صورت

- Halpern, D. F. (2007). *The nature and nurture of critical thinking*. (Eds: Robert J. Sternberg, Henry L. Roediger III and Diane F. Halpern). Cambridge: Cambridge university press.
- Hashemi, Mohammad (2006). *Investigation of the critical thinking position in the content of the fifth grade elementary textbooks*. (M.A.) Islamic azad university of Shiraz. [Persian]
- Heydar Ali, Hooman (2012). *A practical guide to qualitative research*. Tehran: Samt. [Persian]
- Karimian, H., Nateghi, F. & Seifi, M. (2016). The position of critical thinking in islamic education based on national curriculum document. *Research in the Issues of Islamic Education*. Vol. 25, No. 34, pp. 133-151. [Persian]
- Khakpour, M. & Mehrafrid, M. (2012). Moral judgment of preschool children aged five and six. *Thinking & Child*. Vol.3, No. 5, PP. 1-14. [Persian]
- Kokabi, Morteza, Azimi, Mohammad Hossein & Ghanbari Khadijeh (2015). The viewpoint of educators of Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults about Critical Thinking Elements in Fictions. *National studies on librarianship and information organization*. Vol. 25, No. 1, pp 126-132. [Persian]
- Kokabi, Morteza, Harri, Abbas & Maktabi Fard, Leila (2010). Studying critical thinking skill in children and adolescent stories. *Child literature studies*. Vol. 1, No. 2, pp: 157-193. [Persian]
- Maktabi fard, Leila (2010). *The child, Story and critical thinking*. Tehran: Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults. [Persian]
- Maleki, H. & Habibipour, M. (2007). Cultivating critical thinking: the essential purpose of education. *Educational Innovation*. Vol. 6, No. 19, PP. 93-108. [Persian]
- Mason, M. (2008). *Critical thinking and learning*. Australia: Blackwell.
- Pouyan Fard, P. (2015). *Content analysis of story books suitable for adolescents of the age group D in terms of critical thinking skills*. (M.A.) Islamic Azad University, Central Tehran Branch. [Persian]
- برنامه‌ریزان درسی به‌جای کسب حقایق علمی باید به روش کسب حقایق علمی توجه کنند.
- منابع**
- AhmadiPuranari, Zohre & Yari Dehnavi, Morad (2019). Possibility and capacity of teaching critical thinking in the read and think section of Persian textbooks in elementary school. *Thinking and the child*. Vol. 9, No. 2. pp 1-24. [Persian]
- Anderson-Meger, J. (2011). Critical thinking and e-learning in social work education. *International Journal of Business, Humanities and Technology*. Vol. 1, No. 2, PP 17-27.
- Bardin, L. (1996). *L'analyse de contenu*, Trans. Maliheh Ashtiani & Mohannad Yamani Douzi Sorkhabi. Tehran: Shahid Beheshti University.
- Cripendorff, C. (2011). *Content analysis: foundation of methodology*, Trans. Hooshang Naibi. Tehran: Ney. [Persian]
- Ekrami, Behrouz & Asareh, A. (2015). *Content analysis of the Persian Book of the sixth elementary grade based on Lipman's critical thinking components*. In Tehran: Second National Conference on Sustainable Development in Education and Psychology. [Persian]
- Farzanfar, Javad & Ajam, Ali Akbar (2016). Stories for philosophy for kids program based on critical thinking. *Research in curriculum planning*. Vol. 13, No. 21, pp 106-118. [Persian]
- Fisher, R. (2011). *Stories for thinking (thirty stories, thirty themes)*, Trans. Jalil Shahri Langroody. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Ghasemian, Jiran (2009). *Investigation of the critical thinking position in elementary school curriculum*. (M.A.) Islamic Azad University of Marvdasht. [Persian]
- Ghiasi, P., Fani, H., Abazari, Z. & Khajehzadeh, R. (2012). A Content Analysis of Iran's High School Textbook of Contemporary History Regarding Critical Thinking. *A New Approach to Educational Management*. Vol. 2, No. 8, pp 195-212. [Persian]
- Glazer, j. I. & Giorgis, C. (2005). *Literature for Young Children*. N.J.: Pearson/Prentice Hall.

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آوساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی